

BUDAPEST KÖZSÉGI HÁZTARTÁSA. *)

Sokat vitatják nálunk, de különösen a külföldön azt a kérdést, vajjon a községi terhek öregbedését, mely néhol messze túlhaladja az állami terhek növekedési arányát, a szorosan vett községi feladatok, vagy pedig az állam által, a községekre háritott teendők idézték-e elő? A mióta a községi pénzügyek reformja Poroszországban napirenden áll, ezt az így formulázott kérdést folyton vitatják, és Bismarck herceg adó- és pénzügyi programjának egyik ágazata mindig arról szól, hogy mikép lehet a községek túlterheltetését, részint feladataik megszorítása, részint állami bevételek átengedése útján enyhíteni. Poroszországban a községi financiákról fölvetelt rendelt el kormány, és az ebbeli eredményt Herrfurth titkos kormánytanácsos közzétette a porosz statisztikai hivatalos folyóiratban. Pest városa s később az egyesített Budapest az évek hosszú során át hangoztatja sérelmeit, hogy az állam elvont tőle folyvást jövedelmeket, másfelől meg egyre hárit a fővárosi hatóságra nem tartozó terheket. Utóbbi időben a főváros ez ügyben külön emlékiratot dolgoztatott ki, melyben érintett sérelmeit kifejti.

A fölvetett kérdést hazánkban csak Budapest háztartásának fonalán vizsgálhatjuk, mert más városok költségvetése és zárszámadása nem áll nyilvános rendelkezésre. És a nyomozás a fővárosnál különösen érdekes azért is, mert az állam és község közötti azon viszony, mely itt szóban forog, sehol sem talál annyi érintkezési pontot, de másfelől a határvonal nem is mosódhatik el annyira, mint a fővárosban. A tanulmányra tiz évi háztartás statisztikájával rendelkezünk; a mennyiben az 1873-ban végrehajtott egyesítés óta 1874-től kezdve, Budapestnek 8 évi zárszámadása, az 1882. évben helybenhagyott költségvetése s az 1883-ra szóló költségelőirányzata áll

*) Olvastatott a m. t. akadémia nemzetgazdasági s statisztikai bizottságának október havi ülésében.

rendelkezésünkre. Az utóbbi két év budgete és praelimináréja pedig, ha nem is nyom annyit, mint a zárszámadás, mégis levonandó következtetéseinkre elég megbízható alapot nyújt, minthogy a fővárosi költségvetést mindig nagy gonddal készítik elő s a zárszámadás azt meg nem hazudtolja. És végre Budapest tiz évi háztartásának nagy vonásaiban megismerése már magában, a fölvetett főkérdésre való tekintet nélkül is, a főváros és a községi élet iránt érdeklődőkre nézve eléggé vonzó lehet.

A Poroszországban elrendelt statisztikai felvétel a 10,000 lakosnál népesebb városokra terjedt ki s az 1876-ik évre vonatkozott. Az 1869-ből meglevő körábbi fölvetelhez mérve, igen nagy öregedés mutatkozik ugy a községi kiadások, mint a községi adósságok, de különösen a községi adók tekintetében. Csak egy pár példát idézek. Berlinben az összes kiadás volt 1869-ben 11.938,644 márka, 730,072 lakos mellett, fejenként 16.42 m., 1876-ban 56.157,012 m., 966,858 lakos mellett, fejenként 58.09 m. Kölnben az összes kiadás volt 1869-ben 125,172 lakos mellett 3.391,674 m., vagyis fejenként 27.12 m., mig 1876-ban 135,371 népesség mellett, 10.358,635 m. és így fejenként 76.58 m. Majna melletti Frankfurtban 1869-ben az összes kiadás volt 78,277 lakos mellett, 3.119,211 m., vagyis fejenként 39.88 m., mig 1876-ban 9.584,124 m., tehát fejenként 93.05 m. A városi adósságok kamatozására fordított Berlinben 1869-ben 1.223,895, fejenként 1.68, 1876-ban 4.699,013, fejenként 4.86. Kölnben 1869-ben 525,783. fejenként 4.20, 1876-ban 1.297,527, fejenként 9.59 m. M. m. Frankfurtban 1869-ben 279,795, fejenként 3.57 m., 1876-ban 673,300, vagyis fejenként 6.53 m. A községi adókból a bevétel volt Berlinben 1869-ben 10.206,030, fejenként 13.98, 1876-ban 20.725,701, fejenként 21.43 m. Kölnben volt a községi adókból a bevétel 1869-ben 1.502,373, fejenként 12.01 m., 1876-ban 2.908,320, fejenként 21.48 m. M. m. Frankfurtban a községi adókból a bevétel volt 1869-ben 1.448,214, fejenként 18.50 m., 1876-ban 2.048,948, fejenként 29.88 m.

E szerint a *fejenkénti* emelkedés a nevezett hét év alatt :

az adóbevételeknél :	az összes kiadásoknál :
Berlinben . . . 13.98-ről 21.43 m.-ra,	16.42-ről 58.09 m.-ra.
Kölnben . . . 12.01-ről 21.48 m.-ra,	27.12-ről 76.58 m.-ra.
M. m. Frankfurtban 18.50-ről 19.88 m.-ra,	39.88-ről 93.05 m.-ra.

Más szóval, tehát

az adóbevétel emelkedett:	addig a kiadások emelkedtek:
Berlinben 53.21 %-kal,	Berlinben 253.77 %-kal.
Kölnben 78.85 %-kal.	Kölnben 182.74 %-kal.
M. m. Frankfurtban 7.02 %-kal,	M. m. Frankfurtban 133.32 %-kal.

Az adóbevételek és az összes kiadások közti ezen visszás arányú növekedés vonta csakhamar maga után a városi adósságoknak tökében és évi kamat- és törlesztési szükségletben való jelentékeny öregbedését; sőt az ez utóbbi tehernek emelkedése okozta viszont egy részben az összes községi kiadások emelkedését. Berlinben az említett hét év alatt az adósságok kamatjára s tőke törlesztésére a fejenkénti évi kiadás emelkedett 1.67 márkáról 4.86 m.-ra, Kölnben 4.20 márkáról 9.59 m.-ra, M. m. Frankfurtban 3.57 márkáról 6.53 m.-ra.

De a tulajdonképi kérdés — mint mondtam — az : a valóban községi, vagy az államtól áthárított funkciók vonták-e magok után a terhek ezen öregbedését? A poroszországi statisztikai hivatal folyóiratában foglalt összeállítás ezen czim alatt : „Általános állami kiadások, a rendőrségit beleértve“, a szóban forgó három városra nézve, a következő adatok fordulnak elő :

Város	1869.		1876.	
	egész kiadás	fejenként	egész kiadás	fejenként
Berlin	1.572,072	2.15	3.742,349	3.87
Köln	120,003	0.98	354,402	2.62
M. m. Frankfurt	192,714	2.46	430,481	4.18

A fennforgó kérdésnél nem jön tekintetbe az, vajjon szűk, avagy tág-e Poroszország közigazgatási szervezetében a városok önkormányzati hatásköre, s hogy nem végeznek-e ott állami közegek állami költségen oly feladatokat, melyeket nálunk a községi organumok, az államtól való minden költségmegtérítés nélkül teljesítenek. Nem bocsátkozunk tehát ennek vizsgálatába, sem a porosz városokat illetőleg, sem Budapestre vonatkozólag; mert nem keressük azt, vajjon absolute s fejenként sokat költenek-e a városok az államtól átruházott funkciókra, hanem azt, hogy az az

előbbi években állami funkciókra ott és nálunk történt költekezés lényegesen szaporodott-e a törvényhozás és a kormány újabb rendelkezései folytán?

Poroszországot illetőleg, Herrfurth porosz belügyminiszteri tanácsos tagadólag felel e kérdésre. — És ezt igazolja a) az utakra, beleértve a csatorna, kövezés, világítás és tisztántartásra, b) a szegényügyre s c) az iskolaügyre fordított költségekkel, a mely kiadások szorosabb értelemben vett községi feladatokra esnek. Az a, b, és c pont alatt említett költségekből a fejenkénti hányad volt márkákban :

		a)	b)	c)
Berlinben	{ 1869-ben	3.70	4.88	4.19
	{ 1876-ban	16.59	5.21	9.77
Kölnben	{ 1869-ben	2.92	2.66	5.13
	{ 1876-ban	6.81	8.46	8.99
M. m. Frankfurtban . . .	{ 1869-ben	14.58	1.37	5.00
	{ 1876-ban	27.26	2.35	29.36

Ezekon kívül a kiadások a községi adók beszédésére, a községi vagyon kihasználására, az általános adminisztrációra s mint előbb láttuk, az adósságok kamatjára s törlesztésére, a szóban levő hét év alatt, szintén jelentékenyen gyarapodtak. Mindezekben pedig, ha érintenek is állami feladatokat, községi teendők jelentkeznek és mint Herrfurth állítja, a törvényhozás és kormányzat nem tett semmi olynemű változásokat, a melyek a városokat nagyobb kiadásokra szoritották volna; legfőlebb azt az egyet, hogy a költözködési törvény folytán, a munkás-osztály nagyobb hullámozása mellett, a szegényügy mindinkább veszt községi természetéből; azonban az újabb törvényhozás semmikép sem terhelte meg nagyobb mérvben a községeket, a helybeli szegények ellátása tekintetében.

Ha azonban az állam nem is háritott át teendőket a községekre, mégis megnehezítette háztartásukat az által, hogy a törvényhozás útján, több rendbeli jövedelmi forrásukat elzárta. Így a marhavágó és az őrlési állami adó eltörlésével elvonta az ehhez csatolt városi adópótlék alól az alapot, eltörlölte vagy megszorította a városi kövezet-, határ- és hidvámokat, a vásári helypénzszedést, a polgárjogi díjt stb.; megnehezítette a birodalmi indirekt adórendszer kifejlesztése által a városi ilynemű adók alkalmazását.

Ezek szerint nem ugyan az állam által átháritott funkciók,

de igenis a szorosán vett községi feladatok következtében, és részben a községi bevételek elvonása folytán, igen nagy mérvben megnehezült a városok háztartása Poroszországban. Vélemény-különbség nincsen a fölött, hogy segíteni kell a városok háztartásán, csak a módokról és eszközökről térnek el a nézetek.

A szóban levő városi statisztika részletes kimutatást közöl, továbbá a községi intézmények használatáért járó díjak 1877-ki bevételi eredményéről.

Bármennyire érdekesek is ez adatok, sok tekintetben, az általam föltett kérdésre nem nyújtanak felvilágosítást; először is, mert csak ezen egy évre szólnak és így nem láthatni belőlök, mennyire emelkedtek a bevételek és kiadások egy korábbi évhez képest; de másodsor ha azt látjuk is, hogy p. o. Berlinben a községi adókból való bevétel tett 1876-ban fejenként 21.43 márkát, a községi intézmények használatáért és hasonlókért járó díjak 1877-ben 18.11 márkát, vagy Kölnben és M. m. Frankfurtban az első kategoriabeli bevétel fejenként 21.48, illetőleg 19.88 márkát, még a második kategoriabeli 22.63, illetőleg 20.54 márkát: ebből semmi következtetés sem vonható, mert az egyes városokban fennálló intézetek igen eltérők, és mert ez a bevétel bruttó szám, a melyre nézve nincs eléggé kimutatva, hogy mekkora költség terheli azt. Így p. o. Berlinnek és Kölnnek van városi gázgyára, Frankfurtban nincs; Kölnben és Frankfurtban vannak községi áru-csarnokok és közvágóhidak, Berlinben nincs; Kölnben és Frankfurtban szed a város kikötő- s partdíjakat, Berlinben nem; Berlinben a községi elemi iskolákban, a tanítás egészen díjmentes, Kölnben és M. m. Frankfurtban eléggé magas (9.60—14.40, illetőleg 6—18 m. egy évre gyermekenként); Kölnben nincs községi gimnázium, és a város egyéb középtanodákra is igen keveset költ, míg Frankfurt és különösen Berlin minden rendű középiskolát tart fenn, és pedig ez utóbbi város igen nagy áldozatokkal. Az intézmények ilyen, részben a város fekvése által támadt különbözősége mellett, a fejenkénti bevétel nagysága nem nyújt semmi támpontot; az intézmények használatáért járó díjakból eredt bevétel, összehasonlítva az adózásból eredt jövedelemmel, pedig azért nem lehet irányadó, mert a gázért vagy vezetékvizért bevett egy-egy márka a városnak sokkal nagyobb előállítási költségébe kerül, mint a községi lakbéradóból egy-egy márka. Azért, ha Berlin a

községi adózástól fejenként 21.43 márkát vesz be, az intézmények használatáért pedig 18.11 márkát : akkor ez az utóbbi bevétel aránylag csekély, és jogosult az a nézet Poroszországban, hogy a községi intézmények igénybe vételért, nagyobb díjakat kellene szabni.

De térjünk át Budapest viszonyaira. A panasz, hogy a törvényhozás és a kormány mind újabb terheket hárít a fővárosra, régibb keletű, mint Budapest egyesítése. Hogy egyebet ne említsek, Pest városa folytonosan sérelmet látott abban, hogy a kormány országos rendőri czélokra tetemes kiadásokat követelt a várostól, hogy a törvénykezési kiadásokat csak körülbelől két harmadával térítette meg a városnak, és hogy a Pest határában fekvő országos utak fentartására mindinkább elvonta a várostól a dotációt. Újabb időben a sérelem oly formulában jelentkezett, hogy a törvényhozás többféle jövedelmet vont el a fővárostól, és viszont mind-egyre nagyobb terheket ró reá.

Ezen tétel megítélése végett, össze fogjuk hasonlítani a bevételi s kiadási jellemzőbb csoportokat, a fővárosi háztartás 1874-ki és 1881-ki zárszámadásai, illetőleg 1883-ki költségelőirányzata alapján.

Az összes bevételekre s az összes kiadásokra nézve nem vehetjük azonban mindjárt a főváros egyesítését követő első, vagyis az 1874-ki évet kiindulásul, mert a költségvetési s zárszámadási keret, a mint ma fenáll, csak az 1875-ki évvel állapodott meg. Így az 1874-ki zárszámadásban még külön vízvezetéki alap állott fenn, a melyből csupán egy bizonyos jövedelmi felesleg: 119.000 frt tételtett át a bevételek közé, holott 1875-től fogva, a vízmű a községi alapba foglaltatván, annak úgy kiadásai 109,958, mint bruttó bevétele 766,424 frttal szerepelnek. — Hasonlókép nagy különbséget tesz az 1874-ki budget, illetőleg zárszámadás a többi évekéhez képest a tekintetben, hogy az utóbbi években mint bevétel és kiadás egyenlő összeggel keresztül vannak vezetve a város épületeiben elhelyezett hivatalokért és iskolákért számított, de valóságos kiadást és bevételt nem képező lakbérék, holott 1874-ben ezek még nem vétettek számításba. Ámbár nézetem szerint egészen helytelen ezen keresztülvezetés a költségvetésben, a mire például az állami budget nem nyújt analogiát : mindamellett ez nem zavarja 1875-től fogva a mérleg helyességét, hanem igenis kizárja az egyszerű összehasonlítást az 1874-ki háztartással. Hasonlókép inkommu-
nizabilissé válik a későbbi évekével az 1874-ki zárszámadás a miatt.

hogy ez évben még külön mértékhitelítő hivatali és külön adósságtörlesztési alap állott fenn, holott most csak a budai sorsolási kölesön törlesztésére szolgál, szerződés szerint, külön alap és ez utóbbin meg a kisajátítási alapon kívül még csak a letétképen kezelt alapok, minő a kórházi, gyámtartaléki, tiszti nyugdíj- és a főváros kezelésére bizott hasonló alapok és alapítványok számoltatnak el külön.

Veszem tehát az 1876-ki eredményt kezdetnek és az 1881-ki szintén zárszámadási eredményt, azonkívül még az 1883-ki előirányzatot. A rendes és rendkívüli, valamint az ingatlanok eladásából eredt bevételek tettek :

1875.	1881.	1883.
5.957,561,	6.409,268,	7.027,990,
a hasonló kiadások :		
6.114,523,	8.571,123,	9.225,972.

E szerint 1875-től 1881-re ferjedő emelkedés tesz a bevételeknél 7.57, a kiadásoknál 40.17 %-ot. A különbözet a bevételek és kiadások hét évi emelkedése közt tehát, ha nem is akkora, mint az említett porosz városoknál, igen nagy és ez a különbözet okozta is az adóssági teher jelentékeny emelkedését.

Minthogy általános az a hit, hogy a fővárosi háztartás deficit nélkül folyik, az itt idézett adatok pedig mindegyik évről mutatnak, még pedig 1881-ről jelentékeny hiányt : kénytelen vagyok egy megjegyzést itt közbevetni. A tőkeforgalom és átfutók czime alatt, egyedül a zárszámadásokban szereplő bevételeken és kiadásokon kívül, a melyeket mint a városi háztartást érdemileg nem átléráló tételeket, egészen figyelmen kívül hagytam, a költségvetésekben úgy, mint a zárszámadásokban, a valódi rendes és rendkívüli bevételeken és kiadásokon kívül, külön szakaszok alatt kimutattatnak az ingatlanok értékesítéséből származott bevételek és az ezen bevételekből fedezett kiadások, melyek szabály szerint beruházások. — Ezeket egyszerűen az egyéb rendkívüli bevételekkel és kiadásokkal egyneműeknek tekintem. Továbbá külön szakasz alatt vannak elszámolva a kölcsönpénzekből teljesített beruházások, a melyek pedig csak olyneműek, mint a többi építkezések, és ezekre a bevételek közt külön szerepelnek fedezetül a kölcsön útján beszerzett pénzek. Természetes, hogy ha a kölcsönpénzek a szükség mérvéig bevételként szerepelnek, akkor nem jelentkezik deficit. De csakis a kezelésben nincs deficit ; mert

mihelyt az állami háztartásnál elfogadott magyarázat szerint a kiadások egy részét, ha ez rendkívüli is, kölcsönrel kell fedezni, hiány van a háztartásban. És ez az eset fennforog a fővárosnál több éve, a mióta az egy ideig függő, később 6 milliónyi konszolidált kölcsönrel fedezte beruházásait. A befektetések nélküli rendes és rendkívüli háztartásban meg van azonban csekély különbözettel az egyensúly. Így :

	1875.	1881.
a bevételek voltak :	5.495,556,.	6.375,470,
a kiadások voltak :	5.529,679,	6.384,627,

Az emelkedés tehát egyenletes, mindegyiknél mintegy 860,000 forint és azért az ingatlanok eladásából és a kölcsönökből befolyt pénzt nem is fordították egyébre, mint beruházásokra.

Ezen megjegyzés után visszatérek a főkérdésre, t. i. a bevételek és kiadások emelkedési arányára. Ha a kiválóbb csoportokat nézzük, megtaláljuk az ezeknél jelentkező, fölötte egyenetlen emelkedés magyarázatát. Nézzük mindenekelőtt a bevételeket. És most már a részleteknél az 1874-ki eredményeket is felhasználhatjuk.

Az állami egyenes adók utáni községi pótlék, mely most 25°/_o-ot tesz, de a mely nem valamennyi államadó után vethető ki, tett 1874-ben 1,598,372, 1881-ben 1.636,178 frtot, és előirányozva van 1883-ra 1.626,000 frttal, és így fejenként véve, az adójövedelem csökkent. 1870, 1871 és 1872-ben Pest városában egyenlő lépést tartott az állami adók emelkedésével a községi pótlék jelentékeny szaporulata. 1873-ban a főváros egyesítése előtt, közvetlenül Pest városa behozta a 3 krajczárnyi lakbéradót, minden bérforint után, és fölemelte a 20°/_o-nyi községi pótléket 25-re. Az egyesítés után az egész fővárosra egyenlően alkalmaztatott e pótlék, a mi a községi adójövedelmet 1874-ben tömegesen öregbítette; de azóta a községi adótételben nem történt változás. 1874 óta a főváros jövedelme a községi pótlékből, daczára annak, hogy az állami adó 20°/_o-kal többet hoz, daczára annak, hogy a népesség (1874-től 1881-re) 20°/_o-nál is többel szaporodott, és daczára annak, hogy a forgalmi s fogyasztási adók a jólét emelkedéséről tanuskodnak: mégis stacziónarius maradt. Maradt pedig azért, mert a törvényhozás eltiltotta a községeket a pótlék kivetésétől az általános jövedelmi póttadó, a fényüzési adók, a hadmentességi díj és az új fogyasztási adók után, a mint mellékesen legyen megjegyezve, a takarékpénztári betétek megadóztatását most tervező javaslat, min-

den helyes ok nélkül, mert az is csak tőke-kamatadó, a községi pótlékot szintén eltiltja. És hová jut majd az egyenes adók községi pótléka utáni jövedelem, ha keresztülvitetik a pénzügyminister által kilátásba tett leszállítása az alapadóknak és fölemelése az általános jövedelmi pótdónak, a mely után azonban a községek pótlékokat ki nem vehetnek? Leszállított a községi adópótlék hozadéka a tiszavidéki vasut államosítása által, és pedig nemcsak magának a társulatnak, hanem állami hivatalnokokká lett személyzetének községi adótól való mentessége által. Megakasztotta végre az állami s a községi adó közti arányos emelkedést az a körülmény, hogy a közmunkaváltság és az osztrák közlekedési, pénz- és biztosító intézetek itt lévő fiókjainak kétségen kívül egyre növekvő községi adója, az 1870-ki sorsolási kölcsön-alap részére elvonatik a községi pénztártól.

Mindjárt másképen alakul a törvényhozás behatásának anyyira ki nem tett házbérkrajczár jövedelme, mely 1876-ban 3-ról 3.4 krajczárra emeltetett ugyan, de jelentékeny jövedelmi szaporulat és újabb csökkenés után, az 1883-ki előirányzat 636,000 frttal még mindig 11%-nyi emelkedést mutat az 1874-ki 571,873 frt bevételhez képest. Még nagyobb a fogyasztási adópótlék jövedelme, mely 1874-ben 564,541, 1881-ben 717,355 frtot eredményezett és 1883-ra 737,000 frttal előirányoztatik. A kövezetvám hozott 1875-ben 691,191, 1881-ben 799,106 frtot és 1883-ra előirányoztatik 847,733 frt. Ugy a fogyasztási adónál, mint a kövezetvámnál, részben a tarifa fölemelése, nagyobb részben pedig a fokozott fogyasztás és élénkebb forgalom idézte elő a jövedelem emelkedését. Ezen bevételek mellé sorozható még a haszonvételi jogok — köztük az italmérési regálé — helypénz és partjavadalom czimén eredő bevételek 1875-ben 158,656, 1881-ben 382,534 frttal, az 1883-iki előirányzat szerint 352,495 frttal. Végre a telekátiratási díjak 1874-ben 181,776, 1881-ben 192,919 és 1883-ra 180,000 frttal. Látható ezekből, hogy a közvetett adók igen jelentékeny tényezőket képeznek a főváros háztartásában, sokkal nagyobbat, mint az államéban az ipdirekt adók. Körösi, ki különben a közvetett adók keretét nálamnál szűkebbre fogja, a Bulletin des finances des grandes villes 1880-ra szóló füzetében kimutatja, hogy Budapesten az egyenes adók fejenként 15.8, a közvetettek 11.74 frankot hoznak; és míg a németországi városokban a direkt adók igen sokat, az

indirekt adók aránylag alig valamit, p. o. Berlinben az egyenes adók fejenként 25.91, az indirekt adók pedig csak 0.75 frankot hoznak : addig megfordítva a francia s olasz városokban a közvetett adó a túlnyomó, lévén p. Párisban a fejenkénti 13.93 frank direkt adóbeli jövedelemmel szemben, a közvetetteké 77.58 és Turinban 4.46 direkt, 19.14 frank indirekt adóbevétel. Így a budapesti viszony a két adónem közt a közép, — talán a helyes középuton mozog.

A felsorolt adószerű bevételek szolgáltatják különben a fővárosi *netto* jövedelem túlnyomó tömegét ; mert habár nagy számot tesznek a vízvezetési, közbúvághídi bevételek és az átvezetett, de nem valóságos bérek miatt, a ház- és lakbérek is : ezekkel szemben oly költségek állanak, hogy az üzemi költségekhez a befektetett tőkéknek csak kamatait hozzá számítva — a fővárosi háztartásra nemcsak felesleg nem marad, hanem pótolni kell azokat a főváros egyéb jövedelmeiből. Ezeket az ágakat tehát helyesebben a kiadások közt veszem tekintetbe.

És most térjünk is át a kiválóbb kiadási czimekre. Első helyen említem a közigazgatási költségeket (személyi s dologi kiadások, nyugdíjak stb). 1874-ben 929,400, 1881-ben 1.086,174, 1883-ki előirányzat 1.112,561 frttal.

Ezen emelkedésben jelentékeny tényezőt képez az adókezelési költség. És ez egyike azon sérelmi pontoknak, a melyeket a bevezetésben említett fővárosi bizottság jelentése kiemel, a mennyiben az állami adóknak a törvényhatóságra hártott kezelése folyton és érzékenyen öregbedő terhekkel sújtja a fővárost. A végrehajtási és intési díjakból befolyt összegek levonása után az állami s községi adók kezelési költsége tett 1874-ben 140,525, 1879-ben 213,490 frtot. A tényleg befolyt állami s községi adó, valamint az idegen hatóságok megkeresésére beszedett összegek 1874-ben 7.7345,545, 1879-ben 8.9286,627 frtra mentek. 1874-ben a kezelési költség az egész összegnek 1.82, 1879-ben már 2.38%-át képezte. Hogy pedig a befolyt összeg emelkedése mellett, a kezelési költség százaléka, mint különben várható lenne, nem csökkent, hanem még közel egy harmaddal öregbedett, annak mindenek fölött az 1875-ben behozott új állami adók, nevezetesen a fényüzési-, fegyver- és általános jövedelmi pótagó, továbbá az előbbi jövedelmi adónak gyökeres átalakítása és az 1876-ban megalkotott adó-

kezelési törvény az oka, melyek mind tetemes munkaszaporitást vontak maguk után. És a fővárosnak, valamint minden más községnek még az a kárpótlás sem jutott, hogy az új adók után községi pótlékot vethessen ki. A költségek tömeges felszaporodásával szemben, a kormány 1876-ban egy és mindenkorra 20,000 forint államsegélyben részesítette a fővárost. A fényüzési adók eltöröltettek ugyan, de fölváltotta azokat a hadmentességi díj, a melynek kezelése amazoknál sokkal nagyobb költséget involvál. Új, jelentékeny költséget támasztott az 1877. XVIII. t. cz., mely az államnak adóügyekben való jogi képviselését a törvényhatóság tiszti ügyszére utalja. Fog-e s mennyiben az új adókezelési törvény, melyet a képviselőház közelébb tárgyalás alá vesz, könnyíteni e helyzetet, és minő hozzájárulással fog a főváros esetleg terhelhetni, ha az állam átvenné a fővárosban az összes adók kezelését : azt meg nem ítélni még ma.

Nagyobb összeget képvisel a főváros által fizetett állami és községi adó 1874-ben (előirányzat) 68,500, 1883-ra 74,781 forint. Az államrendőri költségek fedezéséhez járul a főváros 1874-ben 378,360, 1883-ra 404,880 frttal. Szegényügyre, jótékony intézetekre, lelenczekre, árvákra stb. 1875-ben 107,533, 1883-ra 246,450 frt. Mind meg annyi emelkedések.

Térjünk át az iskolaügyre. Békey jelentése szerint a főváros hatósága az utóbbi 9 évben, évenként átlag 781,807 frtot költött alsó- s középfoku tanintézeteinek fentartására, 1868, óta 1881. végéig pedig — az államtól nyert összesen 370,000 frtnyi építési segély levonása után — 2.700,000 frtot fordított iskolai épületek felállítására. 1874-ben a rendes tanügyi költség volt, a tanügyi bevételek és a 46,800 frtnyi államsegély levonása mellett 381,042 frt, 1881-ben a hasonló bevételek, jelesen a 31,000 frtra leszállított állami segély mellett 666,958 frt. Az emelkedés e szerint 285,916 frt, tehát 75⁰/₀, vagyis közel 5·8 ⁰/₀ egy év alatt. És megjegyzendő, hogy itt a ritka kivétellel városi épületekben elhelyezett iskolákért, a házbér nincsen számítva, a minek hozzáadásával, minthogy a nagyjából kölcsönpénzből felállított iskola-épületek nagy kamat- és tőketörlesztési szükségletet involválnak, igen jelentékenyen nagyobb összeget képvisel a főváros tanügyi költsége. Pedig a legközelebbi években mintegy újabb fél milliót lesz kénytelen a főváros kölcsönpénzeiből iskolaépületek felállítására fordítani.

A közegészség ügyének szolgáló két intézményre : a vízvezetésekre s a közvágóhidra nagy tökéket fordított, és fordít különösen az előbbire még mindig a főváros. A vízüzembe be lett fektetve 1874. végével 2.655,000 frt, és hozott tiszta 3·9°/_o-ot; 1881. végével már 4.944,000 frtra ment a befektetett tőke s hozott 4·4°/_o-ot; kerül pedig a fővárosnak a pénz, törlesztés nélkül 6·4°/_o-ba. E befektetéshez azonban 1882-ben és 1883-ban még igen jelentékeny összegek járulnak, a melyek a közelebbi időben le fogják apasztani az egész vízmű jövedelmi százalékát. A vízmű e szerint jó ideig, több mint 100,000 frttal marad passzív, daczára annak, hogy üzemi bevételei sokkal nagyobb mérvben növekednek, mint üzemi kiadásai. Míg bevételei 1875-ben 266,424, 1881-ben 383,052, 1883-ra 524,200 frtra mentek, addig üzemi kiadásai ugyanazon években 106,958, 164,968, illetőleg 190,223 frtot tettek. Még jobban áll a közvágóhid és a marhavásár. A bevétel tett 1875-ben 157,219, 1881-ben 164,408 frtot, ugyanakkor a kiadás 61,619, illetőleg 56,933 frt. A bevételek emelkedésének itt még épen a kiadások csökkenése felel meg. A közvágóhid építési költsége 1881 végéig 2.117,000 frt, e szerint 1881-ben, a vásártér és a közvágóhid telkét számításon kívül hagyva, 5·7°/_o-ot hozott, de minthogy a 6·7°/_o-ba került kölcsönpénzből épült, ezen intézet is passzív, és helyt kell állaniok e hiányért is az adószerű bevételeknek.

De közegészségi intézményekről szólva, valóban nem tudom, min is kezdjem : a vizen és huson, vagy a csatorna és kórház ügyén, a nyilvános parkokon vagy a köztisztaságon? Főlemlitem előbb, a mivel rövidebben végezhetek, hogy a városliget, sétányok és faültetvények fentartására s terjesztésére költetett 1875-ben 96,247 és 1883-ra van tervezve 117,280 frt kiadás. Utczák és terek tisztogatása, öntözése, világítása s a házi szemét kihordatása 1875-ben 374,494, 1881-ben 504,903, 1883-ra 519,800 frt. A rendes, folyó költség e szerint közel 28°/_o-kal emelkedett. A csatornahálózat fentartása, átalakítása s kiterjesztése igénybe vett 1874-ben 363,381 frtot, 1881-ben, minthogy az általános csatornázás megindítása küszöbön állott, csak 94,942 frt használtatott fel; míg 1883-ra 426,000 frt költség terveztetik, a miben 200,000 frt az általános csatornázás megkezdésére, az utóbbi kölcsönből, illetőleg a közraktárakért visszakerült 3.200,000 frtból egyelőre fentartott egy millió első részletét képezi. Az általános csatornázásra, mely vagy 5

milliót fog igénybe venni, ezen túl évenként a befejezésig mind nagyobb összegek fognak szükségeltetni.

A fővárosi s idegen kórházakban ápolott helybeli szegényekért fizetett Budapest 1874-ben 4833, 1881-ben 52,937 és 1883-ra 55,600 frt. Egy új kórházra meg van ajánlva, s pedig kölcsönpénzből 1.250,000 frt és egy heveny-fertőző betegek számára 300,000 frt, mely azonban előreláthatólag 5000 frtba fog kerülni.

A Rókus- és a Szt.-János kórház túlnyomólag saját alapjaikból és az ápolási díjakból tartják fenn magukat. A főváros a helybeli szegény betegekért, az előbb említett összegekkel viseli az ápolási díjakat, melyek a városi hatóság részére, a belügyminister által ugyanazon mértékben számíttatnak, mint a vidékieknek, bár a kórházi alapítványok helybeli szegények ápolására vannak rendelve; és bár Budán a főváros házi pénztárát megillető átírási díjnak fele, a belügyminister rendeletére, egészen illetéktelenül a János kórház bevételére fordíttatik, tehát az ország akármely vidékéről származó betegek javára használtatik fel. — A nagymérvű emelkedés különben onnan keletkezett, hogy míg előbb a vagyontalan betegek ápolási díjait az országos alap térítette meg, 1875-től kezdve — a vagyontalan bujakórosok ápolási költségeit kivéve — az illetőségi község viseli. Ennek következtében a fővárosi kórházaknak, az ország számos községén és törvényhatóságán vannak állandóan mintegy 300,000 frtnyi követeléseik, melyeket csak hosszas késedelem után bírnak realizálni, a melyek mellett tehát jelentékeny kamatveszteséget szenvednek alapjai, s a minek következtében nagyobb összegű kezelési alapot kellend a város házi pénztárából és egyes alapítványokból kamattérítés nélkül, tehát a községi pénztár kárával, igénybe venniök. Az 1.600,000 frtot igénylő új kórházaknál ez a baj még súlyosbodni fog, minthogy a belügyminister az ápolási díjakba, az eddigi tapasztalatok után ítélve, a kölcsönpénzen épült kórházak kamatterhét az ápolási önköltségekbe, melyek az új kórházaknál előreláthatólag ugyis igen magasak lesznek, beszámíttatni nem fogja engedni. Ez is egyike azon sérelmi pontoknak, melyet a főváros az említett jelentésben hangoztat és egy azon számos ok közül, a mely miatt egy-két állami kórháznak Budapesten felállítását sürgeti.

Utak, utcák és terek fentartására és építésére fordít a főváros 1874-ben 1.012,085, 1881-ben 676,421 és 1883-ban, ha az új

kövezésekre s egyéb utcزابurkolatokra fölvetett 300,000 frt le nem szállittatik 870,000 frtot. A főváros föl-alá szálló, de mindig igen nagy költséget tesz az utak és utcák fentartására. Ez a nagy költség sokszor vétetett kifogás alá, mint a mely nincs arányban a fővárosi háztartás többi kiadási czimeivel, és főokát ezen nagy költekezésnek sokan az 1870. X. t. cz. 26. §-ban foglalt azon rendelkezésnek sokan az 1870. X. t. cz. 26. §-ban foglalt azon rendelkezésben keresték, melynél fogva a főváros rendes jövedelmeinek legalább felét közmunkák, parkok, utak, utcák stb. létesítésére, fentartására és világítására fordítani tartozik. Én azt hiszem, hogy a mint a multban, az idézett törvény meghozatala előtt, ama költségek hasonlóképp felét tették a rendes bevételeknek, azok ezentúl is igénybe vennék ugyanazt az arányt, minden kényszerítő szabály nélkül. Mert Budapest sok nagy városhoz képest igen nagy kiterjedéssel bir, de viszont a forgalmi adókból nagy jövedelmet is huz. Az utakra és utcákra fordított költségek, ha kellő takarékossgal használtatnak fel, a fővárosi forgalom öregbedése következtében a legjobb czélok egyikére irányulnak. És nem is mondhatni, hogy más, akár régebben konszolidált, akár ujabban fejlődött nagy városokhoz képest, túlnagy lenne az utakra és terekre Budapesten fordított költekezés. A Körösi-féle előbb említett Bulletin des finances des grandes villes szerint 1880-ban utak, utcák, terek és csatornák építésére és fentartására Budapesten fejenként 4.01 frank költetett, München és Bordeaux 5.08, illetőleg 5.03, M. m. Frankfurt 6.55, Stuttgart 7.84, Páris meg épen 21.11 frankot. Ellenben Bécs költött — de a csatornákat nem számítva — 3.25, Prága 1.39, Lipcse s Trieszt, mindegyiknél a csatorna-költségek nélkül 3.51, illetőleg 2.83 frankot fejenként stb.

De van épen az utak dolgában a fővárosnak sérelme a kormány irányában. Mikor a Budapest területén levő országos utak 1868-ban a fővárosnak átadattak, ezeknek építésére és fentartására átengedettett a közmunka-váltság jövedelme. Nemsoká ezután megalkottatott az 1870. X. t. cz., melynek rendelkezése folytán a közmunka-váltság, a közmunka-tanács által kezelt és annak rendelkezése alatt álló fővárosi alapba szállittatik. A kormány hosszas tárgyalások után belátta, hogy a fővárost kárpótlás illeti meg, és az országos utak építési s fentartási költségeinek némi pótlására 1873-ban 15, 1874-ben és 1875-ben 20—20,000 frt segélyt nyújtott, 1876-tól fogva azonban végleg megvonta a segélyt. A főváros

annál is inkább nehezteli ezen segélymegszűntetését, mert a töle megvont közmunkaváltságot, mely sok ezer apró, egy-két forintos tételekből áll, és folytonosan nagyobb terjedelmet ölt, neki kell drágán kezelni a közmunka-tanács részére.

Végre nagy tényezőt képez a kiadások emelkedésében, a beruházások egy részére — a mennyiben t. i. nem ingatlanok értékesítéséből fedeztettek — fölvelt kölcsönök kamat- és tőketörlesztési szükséglete, a mire a főváros 1875-ben 785,111 frtot fordított, 1883-ban pedig 1.123,863 frt fog szükségeltetni.

Eljutottam hézagos dolgozatom leggyengébb pontjához. Számokban kellene kifejeznem, a mint a porosz városokra nézve Herrfurth tevő, hogy a bevételek és kiadások emelkedésében mekkora része van az állami intézkedéseknek és mekkora a főváros minden irányban való fejlődésének? Vonhatnék én is a bevételi s kiadási egyes kategoriák közt határvonalakat, de a mint a nevezett poroszországi fölvétel nem találhatta el mindenütt a helyes határokat: úgy itt is nehezen eldönthető vita támadna a fölött, hogy mi — nem a törvény szerint — hanem igazában egy vagy más téren a község, és mi az állam teendője? mi esik a költségekből az állam helyett teljesített funkciók rovására, s mi a községekre? Hogy egyebet ne említsek: az adókezelés nagyra nőtt költségeinél épen séggel nem lehet kimutatni, hogy a személyi s dologi kiadásokból mi esik az állami, mi a községi adók kezelésére. És mégis világos, hogy nemcsak az állami intézkedések folytán, de az állami adóbevételek szaporodása következtében szaporodtak a város költségei, mert — a mint láttuk — a községi egyenes adók (a többit sem kezeli a főváros házilag) stacionáriusok maradtak. De különben is annyi itt az érintkezési pont, hogy éles határvonalak között lehetne ugyan praegnans számokat előállítani, de az egész igazságot ezek nem fejeznék ki már azért sem, mert az egész igazsághoz tartozik azon nagy anyagi áldozatoknak is a latba vetése, a melyeket az állam 1870 óta, az akkor fölvelt kölcsön és más források felhasználásával, a fővárosnak biztosítására, szépítésére, közlekedési-, tudományos- és műintézetekkel való gazdagítására fordított. És bár ezekhez a főváros kisebb-nagyobb arányokban hozzájárult és hozzájárul folyvást: az államkincstár többet tett Budapestért mint a közmunkatanács felállításától Londonért ott az állam, vagy Berlin újabbi nagyrafejlődéseért az ottani kincstár.

Az élesen formulázó számok nem adnának e szerint a fölvetett kérdésre teljes választ. Az előbb felsorolt adatok összeségökben, habár csak nagyban, de eléggé tájékoztatnak. Tény az, hogy a főváros kiadásainak emelkedése túlnyomólag a szorosán vett községi szükségletek: mint az utak és utcák, a vízmű, az iskolaügy, a szegény- és az egészségügy, az administratio öregbedő igényeinek tulajdonítandó; de bizonyos másfelől az is, hogy állami segélyek megvonása, községi bevételek elterelése s a törvényhozás által, különben más községekre is folyton reárótt, részben nem is községi újabb teendők súlyosbitották meg Budapest háztartását. Ezt az utat ne folytassa a kormány és törvényhozás, mert különben elviselhetlenné válnak a nagy terhek, melyeket a főváros mindenképp előtt egészség- és iskolaügye érdekében még magára venni kénytelen. És a mi áll Budapestre nézve, az felhozható még inkább számos vidéki városról és egyéb községről, a melyeknek kimélni kell erejét azért, hogy mivélődési s egészségügyi hiányaikat pótolni módjuk legyen.

FENYVESSY ADOLF.